

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Філіпська Наталія Олександрівна

УДК 342.726-053.2-056.2(477)

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС
ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі конституційного та міжнародного права факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Марчук Микола Іванович,
Харківський національний
університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри конституційного
та міжнародного права факультету № 4

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Бисага Юрій Михайлович,
Ужгородський національний університет,
завідувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету

кандидат юридичних наук, доцент
Воронов Марк Миколайович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, завідувач кафедри
конституційного, міжнародного
і муніципального права
юридичного факультету

Захист відбудеться «26» квітня 2016 року о 08.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 61.700.02 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Л. Ландау, 27.

Автореферат розісланий «26» березня 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02

М.Ю. Бурдін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. З часу набуття незалежності Україна йде шляхом формування соціальної правової держави. Одним із головних ціннісних орієнтирів у досягненні цієї мети є людина, її права і свободи. Конституція України визнає людину найвищою соціальною цінністю, незважаючи на стать, расу, віросповідання, стан здоров'я тощо. Права і свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Позиціонування України як соціальної держави особливо наявно демонструється через ставлення до такої соціально незахищеної категорії населення, як діти з обмеженими можливостями. Незважаючи на розвиток науки і медицини, підвищення соціальних стандартів як в Україні, так і загалом у світі, кількість дітей, які мають стійкі вади здоров'я, щороку зростає.

Актуальність дослідження конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями, визначення його змісту та особливостей зумовлена: по-перше, глобалізацією у сучасному світі доктрини прав людини взагалі та дитини з обмеженими можливостями зокрема; по-друге, необхідністю створення цілісної системи основних прав та свобод дітей з обмеженими можливостями; по-третє, потребою вдосконалення чинного законодавства у сфері реалізації прав дітей з обмеженими можливостями, приведення його у відповідність до принципів, проголошених чинною Конституцією України; по-п'яте, процесами інтеграції України у світове співтовариство та іншими чинниками.

У вітчизняній юридичній науці проблеми конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями не досліджувалися, однак, такі вчені як В.І. Чорненький, О.П. Пономарьова у своїх наукових працях висвітлювали окремі проблеми конституційно-правового статусу осіб з обмеженими можливостями. Водночас, низка вчених досить докладно досліджували питання конституційно-правового статусу особи у цілому та окремі його елементи. Це знайшло відображення, зокрема, у працях фахівців теорії держави і права та конституційного права, серед яких: С.С. Алексєєв, М. В. Вітрук, Л.Д. Воєводін, В. С. Журавський, Т. М. Заворотченко, О.В. Зайчук, С.М. Кириченко, А. М. Колодій, В.В. Кравченко, О.А. Лукашова, О.В. Марцеляк, М. І. Матузов, П. О. Недбайло, Н. М. Оніщенко, В. Ф. Опришко, В. Ф. Погорілко, Ж.М. Пустовіт, О.В. Пушкіна, П. М. Рабінович, В.О. Серьогін, М. І. Ставнійчук, О.В. Ткачук, Ю.М. Тодика, О.Ф. Фрицький, Ю.С. Шемшученко, М.І. Хавронюк та інші.

Потрібно зазначити, що проблеми реалізації прав і свобод дітей з обмеженими можливостями вивчалися фахівцями з інших галузей, зокрема, права соціального забезпечення (В.М. Вакуленко, М.В. Кравченко, О.М. Коваль, А.Д. Носов, О.В. Пономаренко, Б.І. Сташків та ін.), адміністративного права (Л.І. Миськів, А.М. Куца, С.В. Пасісніченко та ін.). До наукового інтересу українських та зарубіжних соціальних та корекційних педагогів (Р. Боровські, В. Веселуха, А.Й. Капська, М.М. Малофєєв,

Н.М. Назарова, І.М. Пінчук, С.М. Семак, М.О. Супрун, С.В. Толстоухова та ін.) входило дослідження такого важливого етапу розвитку та становлення особистості дитини з обмеженими можливостями, їх навчання у закладах освіти. Загальнотеоретичні аспекти прав людини та особливості прав і свобод дітей, зокрема, з обмеженими можливостям, висвітлені й у працях зарубіжних авторів: Е. Борсей, Ж.Б. Доржиєва, Н.В. Лєтової, С.М. Малиніної, О.Є. Мачульської, М. Райнеке, К. Регенбрехт, К. Рометш, Р. Собсей та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами Тема є складовою комплексної наукової теми «Законотворча та законодавча діяльність в Україні», зареєстрованої в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014-2018 рр. (ДР № 0113 U008189).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення особливостей конституційно-правового статусу дитини з обмеженими можливостями, його співвідношення із загальним правовим статусом людини і громадянина в Україні, а також обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства у даній сфері.

Відповідно до мети дослідження у дисертації зосереджено увагу на вирішенні таких задач:

- сформулювати поняття, розкрити елементний склад і визначити особливості конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями;
- з'ясувати етапи виникнення, становлення і розвитку прав дітей з обмеженими можливостями як в Україні, так і в інших країнах;
- на підставі аналізу міжнародно-правових актів у сфері захисту прав дітей з обмеженими можливостями, обґрунтувати висновок щодо стану їх імплементації в Україні та відповідності національного законодавства світовим стандартам;
- визначити можливості застосування в Україні позитивного досвіду інших країн на підставі порівняльного аналізу їх нормативно-правової бази, що складає правовий статус дітей з обмеженими можливостями;
- встановити та проаналізувати нормативно-правове підґрунтя конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями, виявити можливі прогалини та невідповідності у чинному законодавстві України та вказати шляхи їх усунення;
- визначити коло прав і свобод дітей з обмеженими можливостями, особливості та проблеми їх реалізації в Україні;
- на підставі дослідження існуючих форм реалізації прав та свобод дітей з обмеженими можливостями визначити ефективний механізм реалізації їх в Україні;
- з'ясувати шляхи оптимізації існуючої системи державних гарантій реалізації прав і свобод дітей зазначеної категорії;
- сформулювати пропозиції щодо внесення змін та доповнень до чинного законодавства для забезпечення безперешкодної реалізації прав і свобод дітей з обмеженими можливостями.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, в межах яких закріплюються, реалізуються, забезпечуються та охороняються конституційні права та свободи дітей з обмеженими можливостями в Україні.

Предметом дослідження є конституційно-правовий статус дітей з обмеженими можливостями в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення зазначеної мети та поставлених завдань при проведенні даного наукового дослідження використовувалася сукупність методів, що здатні забезпечити отримання об'єктивних достовірних результатів з цієї проблематики. Зокрема *філософський* діалектичний метод пізнання використовувався протягом усього процесу дисертаційного дослідження і дозволив проаналізувати протиріччя і тенденції розвитку конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями (підрозділи 1.1, 1.3). Широко використовувалися в роботі й *загальнонаукові* методи. Зокрема, за допомогою історичного методу з'ясовано загальні та окремі закономірності виникнення та генези прав і свобод дітей з обмеженими можливостями (підрозділ 1.1, 1.3); герменевтичний метод використовувався для з'ясування змісту норм чинного законодавства, які регулюють суспільні відносини, пов'язані із спеціальним суб'єктом – дітьми з обмеженими можливостями (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3, 2.4), методи моделювання та прогнозування дозволили розробити пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства України в сфері забезпечення прав і свобод дітей з обмеженими можливостями (підрозділи 1.4, 2.3, 2.4). Формально-логічний метод використовувався для формулювання загальних понять, що забезпечують розкриття змісту статусу дітей з обмеженими можливостями та забезпечення реалізації їх прав і свобод державою (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3, 2.4), а способи дедукції та індукції використовувалися для встановлення відповідності українського законодавства міжнародним вимогам, наявності конфліктів нормативних актів тощо (підрозділи 1.3, 1.4, 2.2). Порівняльно-правовий метод застосовано при дослідженні відповідності Конституції та законодавства України положенням міжнародно-правових актів, що стосуються прав та свобод дітей з обмеженими можливостями (підрозділи 1.3, 2.2). *Спеціально-наукові методи* – соціологічний та статистичний – використовувалися для характеристики якісних і кількісних показників рівня забезпеченості прав дітей з обмеженими можливостями (підрозділи 2.2-2.4).

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вона є першим в Україні дослідженням конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями.

Наукову новизну дисертаційного дослідження становлять, зокрема, такі основні положення, висновки та рекомендації:

вперше:

- обґрунтовано структуру конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями як спеціального статусу, визначено низку особливостей та відмінностей таких його елементів, як правові норми, обов'язки, правосуб'єктність, юридична відповідальність;

- обґрунтовано необхідність поділу категорії «діти з обмеженими можливостями» на 6 підкатегорій (яким притаманні відповідні субстатуси): 1) діти, які фактично мають деякі (незначні) вади здоров'я (фізичні, психо-інтелектуальні або комплексні), але які не мають статусу «дитина-інвалід» через ті чи інші причини; 2) діти з порушеннями фізичного здоров'я, не пов'язані з психо-інтелектуальними, сенсорними порушеннями та порушеннями опорно-рухових функцій організму; 3) діти, захворювання яких не обмежують психо-інтелектуальний розвиток дитини, але уражують опорно-рухові функції організму; 4) діти з порушеннями сенсорних функцій організму; 5) діти, які мають розлади психо-інтелектуального характеру без обмежень рухових функцій організму; 6) діти з порушеннями комплексного характеру, тобто з обмеженнями і психо-інтелектуального, і фізичного здоров'я;

- окреслено перспективи розвитку прав і свобод даної категорії осіб, ефективного дотримання вимог Конвенції про права інвалідів, зокрема через персоналізацію суб'єктивних прав дітей з обмеженими можливостями (залежно від приналежності до одного зі субстатусів), розширення можливості навчатися за інклюзивною формою освіти, побудову «суспільства рівних можливостей» тощо;

- запропоновано низку інноваційних форм (забезпечення доступності інформації, «раннє втручання»), методів (адаптація творів мистецтва, «легка мова») та гарантій реалізації (створення єдиного кодифікованого акту, що регулює правовий статус осіб з обмеженими можливостями, індивідуалізація статей державного та місцевого бюджетів за даним напрямом та ін.) прав даної категорії осіб (з урахуванням їх специфічних особливостей);

дістали подальший розвиток:

- концепція пріоритетності створення інклюзивного суспільства перед інтегрованим (соціальна, безбар'єрна модель суспільства);

- обґрунтування використання терміну «дитина з обмеженими можливостями» як такого, що відповідає сучасним вимогам;

- визначення правових, соціальних та економічних підстав для проведення оптимальної деінституалізації окремих категорій осіб, зокрема, дітей з обмеженими можливостями;

- обґрунтування необхідності створення кодифікованого нормативного акту, який би комплексно регулював відносини у сфері прав, свобод та обов'язків осіб з обмеженими можливостями, зокрема дітей. При чому, норми щодо визначення прав та свобод даної категорії осіб мають містити санкції для відповідальних осіб, якщо результатом їх дій (бездіяльності) стали порушення прав та свобод.

удосконалено:

- історичну періодизацію становлення та розвитку прав дітей з обмеженими можливостями, виокремлено 5 історичних етапів становлення та розвитку прав даної категорії осіб: 1) від появи людства й до Середньовіччя - період несприяття прав дітей узагалі та таких, які мають вади розвитку та розлади здоров'я зокрема; 2) з IX-X ст. – до кінця XVIII ст. – «релігійно-

благодійницький» період, якому притаманне ігнорування права на існування «особливих дітей» у суспільстві та тенденцією до їх сегрегації (поміщення до монастирів, благодійних установ); 3) кінець XVIII – XIX ст. – «медико-соціальний» період, - визнання та закріплення прав дітей з обмеженими можливостями та поява наукового (в першу чергу - медичного) та соціально-правового інтересу до них; 4) кінець XIX – XX ст. – період «посилення можливостей» який характеризувався системними підходами щодо лікування та навчання вказаних дітей, зокрема через розвиток системи освіти, шкіл, притулків, надання спеціалізованої медичної допомоги тощо; 5) XXI ст. – період «рівних можливостей» – визнання рівності прав і свобод та створення інклюзивного суспільства.

- підходи до формування державної політики у сфері реалізації та захисту прав та свобод даної категорії осіб, у тому числі через перехід від «медичної» моделі суспільства до «інклюзивної»;

- бачення ролі недержавних громадських організацій у створенні інклюзивного суспільства та безбар'єрного середовища, як впливового механізму лобювання інтересів осіб вказаної категорії (адвокасі, волонтерство тощо).

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання їх:

- у правотворчій діяльності з метою вдосконалення нормативно-правової бази з питань забезпечення реалізації прав і свобод дітей з обмеженими можливостями, створення принципово нового кодифікованого законодавства;

- як теоретичної та правової бази для проведення просвітницьких заходів щодо дітей з обмеженими можливостями в рамках суспільної інклюзії;

- у навчальному процесі при викладанні курсів теорії держави і права, конституційного права України, конституційного права зарубіжних країн, прав, свобод та обов'язків особи;

- при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів, предметом розгляду яких є конституційно-правовий статус осіб з обмеженими можливостями, їх права та свободи.

Апробація результатів дисертації. Дисертаційне дослідження обговорювалося на засіданнях кафедри конституційного та міжнародного права факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ.

Результати дослідження оприлюднені у доповідях на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема, на IV Всеукраїнській науково-практичній заочній конференції «Сучасна наука: теорія і практика» (м. Київ, 27-28 червня 2013 року); міжнародній науково-практичній конференції «Національні та міжнародні механізми захисту людини» (м. Харків, 26 жовтня 2013 року); круглому столі «Юстиція, свобода і безпека як сфери європейської інтеграції України» (м. Харків, 03 березня 2014 року); II науково-практичній конференції «Суверенність, незалежність, конституційність: становлення та розвиток Української держави» (м. Харків, 12

червня 2015 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Юридична наука та практика: виклики сучасних євроінтеграційних процесів» (Словацька Республіка, м. Братислава 27-28 листопада 2015 року); міжнародній науково-практичній конференції «Panstwo i Prawo. Priorytetowe obszary nauki» (Польща, м. Закопане, 29-30 листопада 2015 року).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження знайшли відображення у 5 наукових статтях, з них одна - у зарубіжному виданні та 4 опубліковані у фахових виданнях України з юридичних наук, перелік яких затверджено ДАК МОН України,; у 6 тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях, в тому числі і закордонних.

Структура дисертаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів з висновками, які об'єднують вісім підрозділів, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 236 сторінок, з них основного тексту – 189 сторінок, додатки – 8 сторінок, список використаних джерел – 40 сторінок (332 найменування).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження; характеризується ступінь наукової розробки проблеми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження; формулюється наукова новизна дисертації; висвітлюється практичне значення одержаних результатів, викладаються дані про їх апробацію та публікації автора за темою дисертації, про структуру та обсяг роботи.

Перший розділ «Історико-теоретичні та правові засади статусу дітей з обмеженими можливостями» складається з чотирьох підрозділів і присвячений дослідженню теорії конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями, його структури; еволюції прав даної категорії осіб; з'ясуванню міжнародно-правових стандартів у цій сфері та можливості застосування в Україні позитивного досвіду інших країн щодо реалізації прав та свобод дітей з обмеженими можливостями.

У підрозділі 1.1. **«Конституційно-правовий статус дітей з обмеженими можливостями: поняття, зміст, елементи»** проаналізовано теорію конституційно-правового статусу особи взагалі та спеціального статусу дітей з обмеженими можливостями, зокрема. Доводиться, що діти з обмеженими можливостями мають притаманний лише даній категорії осіб спеціальний конституційно-правовий статус. Суб'єктом даного статусу є діти (особи обмеженої вікової категорії), які мають певні вади здоров'я, розвитку, що є передумовою їх особливостей, - тих чи інших обмежень життєдіяльності. Окрім притаманних всім особам від народження до 18 років, діти з обмеженими можливостями мають і спеціальні, нехарактерні для інших дітей права та свободи. Зроблено висновок, що до структури конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями входять: правові норми, якими визначається

статус; основні права та свободи, законні інтереси та обов'язки; правосуб'єктність (правоздатність та дієздатність); правові принципи; громадянство; гарантії прав і свобод; юридична відповідальність.

Аргументовано необхідність уніфікації та зміни понятійного апарату з «дитина-інвалід» на «дитина з обмеженими можливостями», який є більш коректним як з наукової, так і з прикладної точки зору. В основу такого підходу автор покладає розуміння сутності «права» як потенційної можливості застосування такої чи іншої моделі поведінки, вчинення (або не вчинення) дії. З цієї позиції доводиться доцільність вживання теоретичної конструкції «обмеження можливостей», щодо дітей, які мають порушення фізичного та/або психо-інтелектуального здоров'я.

У рамках спеціального статусу запропоновано виділити 6 субстатусів (підкатегорій) дітей з обмеженими можливостями залежно від характеру та ступеня їх обмежень. Визначення цих субстатусів обумовлюється наявністю у даних дітей різних обмежень життєдіяльності.

Встановлено специфічні характеристики статусу осіб даної категорії, такі як: тимчасовість (цей статус притаманний лише особам від моменту встановлення інвалідності і до повноліття або поновлення здоров'я); динамічність (змінюється відповідно до змін у законодавстві, зумовлених імплементацією міжнародних норм та стандартів та появою нових національних нормативних актів). Також зроблено висновок щодо особливостей, притаманних елементам конституційно-правового статусу цієї категорії осіб, а саме: обов'язки мають обмежений характер або відсутні зовсім (через вік дитини, стан її психо-інтелектуального розвитку тощо); розбіжності у такому елементі, як правосуб'єктність.

У підрозділі 1.2. **«Еволюція прав дитини у конституційно-правовій теорії та практиці»** викладені результати дослідження як правового, так і соціального становища дітей з обмеженими можливостями за час існування людської цивілізації – від давніх часів до сьогодення. Систематизовано у хронологічній послідовності особливості суспільних відносин, які стосуються дітей з тими чи іншими вадами розвитку. Визначено, що протягом багатьох століть не визнавалися та порушувалися права дітей з фізичними та/або психо-інтелектуальними вадами на життя, здоров'я, освіту, проживання у родині тощо. Початком становлення та розвитку їх прав стала Велика французька буржуазна революція (1789-1793 рр.), яка дала поштовх до розвитку науки, освіти, визнання основних прав людини.

Автор підкреслює, що доктрина виховання та освіти дітей, які мають певні вади розвитку сформувалася протягом ХІХ ст.. Особливу роль у цьому процесі відігравали благодійні установи (притулки, спеціальні школи) та церква. На початку ХХ ст., інтереси дитини було визнано важливим критерієм належної життєдіяльності суспільства, а саму дитину - суб'єктом права. Розвитком цього стало прийняття в Женеві у 1923 р. Декларації про права дитини, яка, хоч і проголосила основні права дітей, однак через призму обов'язків дорослих осіб. У 30-40 рр. ХХ ст. у боротьбі за «чисту націю»

(розвиток євгенічних поглядів) права осіб зі стійкими вадами здоров'я систематично порушувалися, а самих цих осіб страчували.

Після II-ої Світової ООН (1959 р.) ухвалює Декларацію про права дитини, де, зокрема, йдеться про те, що дитина, зважаючи на фізичну та розумову незрілість, потребує спеціальної охорони та піклування, в тому числі і правовий захист і до, і після народження, що стало новелою у праві. Цей часовий проміжок характеризується постійним зростанням інтересу та розумінням необхідності створення, визнання, реалізації та захисту прав такої категорії осіб, як діти з обмеженими можливостями.

В Україні радянських часів на державному рівні було створено систему освіти, реабілітації та опіки дітьми з обмеженими можливостями. Розроблено та видано низку відомчих нормативних актів, які регулювали процес виховання та освіти даної категорії осіб. Цей процес мав виключно інституційну реалізацію, тобто діти виховувалися та лікувалися в інтернатах та інших закладах, що виключало можливість їх зростання у родинному середовищі.

У підрозділі 1.3. **«Міжнародно-правові стандарти забезпечення прав дітей з обмеженими можливостями та їх реалізація в Україні»** досліджено міжнародні договори, які стосуються прав і свобод дітей з обмеженими можливостями. З метою визначення загальноприйнятих у світі стандартів у сфері створення, забезпечення реалізації, гарантій та захисту прав дітей з обмеженими можливостями проведено аналіз міжнародно-правової бази починаючи з прийняття Женевської декларації прав дитини (1924 р.) і по теперішній час. Автор звертає увагу на важливу роль ООН, завдяки якій після II-а Світової війни з'явилися такі концепції, як інтеграція та включення дітей з обмеженими можливостями у звичайне життя суспільства, що відображали зростаюче розуміння суспільством їх потенційних можливостей. Дослідження низки міжнародно-правових актів з початку ХХ ст. і дотепер дало змогу простежити тенденцію збільшення та акцентування уваги на проблемах саме соціально незахищених прошарків населення планети, зокрема, дітей з обмеженими можливостями. Якщо Декларація про права дитини 1954 р. сформулювала 10 принципів, покликаних забезпечити дітям щасливе дитинство, користування правами та свободами, то наступні міжнародні договори, які торкалися проблем реалізації прав даної категорії осіб, визначали більш широких спектр прав і свобод як таких дітей, так і їх батьків.

Ухвалення у 1971 р. Декларації про права розумово неповноцінних осіб підкреслило важливість встановлення для даних осіб тих же прав, що й для інших людей. Автор зауважує, що Декларація про права інвалідів 1975 р. перекликається з Декларацією про права розумово неповноцінних осіб, але характеризується наявністю понятійно-категоріального апарату та дефініцією терміну «інвалід», визнанням немайнових прав (повага до людської гідності) цієї категорії осіб, акцентуацією на необхідності надання особі з обмеженими можливостями якомога більшої самостійності.

Конвенція про права дитини 1989 р. (ратифікована Україною у 1991 р.) визначила граничний вік дитинства (до 18 років) та закликала країни надійно

забезпечувати дитинство власних громадян, давати їм все найкраще, що має суспільство. Окремо у ст. 23 даної Конвенції визнається право на повноцінне і достойне життя дітей з обмеженими можливостями; її право на особливе піклування та надання допомоги, яка відповідає її стану та становищу батьків (осіб, які їх замінюють). Аналіз даної норми дав змогу зробити висновок про хибність такого підходу до питання державної допомоги дітям з обмеженими можливостями та їх родинам, бо, на думку автора, не повинно бути розрізень за майновим станом, що є порушенням принципу рівності. Важливою є ст. 28, якою визначено обов'язок держави забезпечити початкову освіту та доступну середню та вищу освіту для дітей з вадами здоров'я (основа інклюзивної освіти).

Важливим документом є Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів 1993 р., які вперше закликали держави відмовитися від існуючої у всьому світі «медичної» моделі суспільства (інвалідність – хвороба, патологія особистості) та побудувати «соціальну» модель (подолання порушення зв'язку дитини з оточуючим світом). Однак, найважливішим документом, прийняття якого стало поштовхом для багатьох країн світу щодо визнання та забезпечення реалізації спектру прав дітей з обмеженими можливостями, є Конвенція про права інвалідів 2006 р. Це є першим та основним всеохоплюючим договором ХХІ ст. у галузі прав людини й першою конвенцією про права людини, яка залишається відкритою для підписання, прийняття державами. Україна є демократичною державою, яка дотримується норм міжнародного законодавства у сфері захисту прав даної категорії осіб.

У підрозділі 1.4. **«Зарубіжний досвід правового регулювання та реалізації конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями»** досліджено досвід інших країн, у тому числі й з більш високим рівнем життя, економічною та соціальною системами, щодо правового регулювання у сфері забезпечення прав і свобод дітей з обмеженими можливостями. Проведено аналіз основних законів та нормативної бази, яка регулює становище дітей з обмеженими можливостями у суспільстві країн Європи (Австрії, Англії, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Франції, Хорватії), Арабської Республіки Єгипет, країн Північної Америки (США, Канада). На підставі аналізу конституційних та інших нормативно-правових актів деяких країн зроблено висновки, що більшість розвинених держав мають власний досвід створення та реалізації правових приписів у даній галузі. Вони мають на меті розвиток і захист прав та інтересів, а також соціальну реабілітацію та інтеграцію дітей з обмеженими можливостями та їх родин. Так, визнано таким, що може бути адаптованим та впровадженим в Україні досвід Хорватії, Німеччини, Англії, Франції, Канади, США, які, незважаючи на певні труднощі, демонструють високий рівень дотримання прав даної категорії осіб та реалізації міжнародно-правових стандартів у цій сфері. Ретельне вивчення, запозичення та адаптація до українських умов апробованих найефективніших методів та моделей дозволить скоротити час та витрати, необхідні Україні для подолання шляху від «медичної» до «соціальної», інклюзивної моделі суспільства.

У розділі 2 «Конституційно-правовий механізм реалізації статусу дітей з обмеженими можливостями в Україні» досліджується нормативно-правова база, що врегульовує правовий статус даної категорії осіб, обсяг прав та особливості їх реалізації в Україні. Проаналізовано діяльність державних органів, установ та закладів, недержавних об'єднань у даній сфері суспільних відносин. Визначено шляхи оптимізації системи державних гарантій та механізм реалізації прав і свобод дітей з обмеженими можливостями.

У підрозділі 2.1. «*Нормативна основа конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями в Україні*» з'ясовано перелік та зміст нормативних актів, які регулюють суспільні відносини у сфері прав і свобод дітей з обмеженими можливостями. Проаналізовано та систематизовано нормативно-правову базу, яка за своєю сукупністю складає правове підґрунтя статусу даної категорії осіб, та складається з: Конституції України; міжнародно-правових документів; кодифікованих актів України; законів України; постанов та інших актів Верховної Ради України; указів Президента України; постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України; наказів Міністерства праці та соціальної політики України; нормативних актів Міністерства освіти і науки України. Така система є досить розгалуженою й несистематизованою, що значно ускладнює як дослідження, так і реалізацію норм, що регулюють суспільні відносини у сфері прав і свобод дітей з обмеженими можливостями. На думку автора, створення єдиного кодифікованого нормативного акту вирішило б низку питань, серед яких уніфікація понятійно-категоріального апарату, усунення прогалин та невідповідностей, конфліктів деяких норм.

Дослідження чинної нормативно-правової бази дозволило зробити висновки, що за об'єктом правового регулювання більшість нормативних актів, які визначають правовий статус дитини з обмеженими можливостями, мають комплексний характер, стосуються широкого спектру відносин, які так чи інакше пов'язані між собою у межах певної категорії таких відносин. Вони належать до предметів інтересу різних галузей права, в той же час основним завданням цих правових актів є розширення змісту конституційних норм з метою їх реалізації.

Конституція України містить перелік гарантованих державою прав і свобод особи. Закони, нормативні акти міністерств та відомств мають на меті юридично забезпечити та визначити конкретних механізм реалізації зазначених у Основному законі прав, свобод та обов'язків.

У підрозділі 2.2. «*Права і свободи дітей з обмеженими можливостями та проблеми їх реалізації в Україні*» визначено, що українське законодавство значною мірою спрямоване на максимальний соціальний захист тих верств населення, які цього потребують, у т.ч. і дітей з обмеженими можливостями. Проведено систематизацію прав і свобод дітей з обмеженими можливостями залежно від відомчої та суспільної спрямованості. Права дітей з обмеженими можливостями, як спеціального суб'єкта умовно можна поділити на 7 підгруп: 1) права, якими забезпечується достатній життєвий рівень та соціальний захист;

2) права на охорону здоров'я та реабілітацію (включаючи технічні засоби); 3) права на житло, яке відповідає вимогам та потребам; 4) права на освіту та професійне навчання; 5) права на культурний розвиток; 6) право на працю; 7) права батьків (або осіб, які їх замінюють), які виховують дітей з інвалідністю. При чому слід зауважити, що батьки (особи, які їх замінюють) дітей з обмеженими можливостями у багатьох випадках є безпосередніми учасниками суспільних відносин у даній сфері й також потребують уваги та особливого ставлення з боку держави. Однак, таке ставлення не повинно формувати у батьків, як представників своїх дітей, споживацьку модель поведінки.

Автор звертає **увагу на** те, що окремі норми щодо надання пільг дітям з обмеженими можливостями потребують перегляду (наприклад, перевага у наданні пільг родинам, які постраждали від Чорнобильської катастрофи та виховують дітей за статусом «дитина-інвалід», перед іншими родинами, які виховують таких дітей; неможливість отримання картки платника податків дитиною, яка досягла 16-річного віку, але не може поставити власноручний підпис тощо).

На підставі проведеного аналізу законів та відомчих актів зроблено висновок про наявний конфлікт деяких нормативно-правових актів, що унеможлиблює реалізацію дітьми з обмеженими можливостями багатьох своїх прав та свобод (наприклад, отримання ліків за безкоштовними рецептами, проведення медичних заходів на пільгових умовах тощо).

Визнано неефективним позбавлення органів прокуратури функції нагляду за дотриманням і застосуванням законів, яка є апробованою та ефективною, що підтверджується фактами виявлення цими органами у минулі роки низки порушень у сфері надання медичних та реабілітаційних послуг, соціальних виплат з боку посадових осіб, медичних працівників тощо. В той же час, немає альтернативного органу, який спроможний вжити дієвих заходів щодо нагляду за дотриманням та захисту прав і інтересів цієї категорії осіб.

Автор особливу увагу приділяє дослідженню права дітей з обмеженими можливостями на освіту, оскільки саме інклюзивна освіта є основою побудування інклюзивного суспільства. Вона наголошує на необхідності запровадження такої системи освітніх закладів, яка відповідали б міжнародним стандартам та задовольняла би потреби кожної із 6 підкатегорій дітей з обмеженими можливостями.

Зроблено висновок, що спектр прав і свобод дітей з обмеженими можливостями в Україні досить широкий; юридично забезпечено оптимальні умови для повноцінного життя, розвитку, включення у суспільство. Але в житті такі діти стикаються з проблемами неможливості або значної ускладненості реалізації своїх прав через відсутність дієвого механізму, який би працював на всіх рівнях – від законодавчих до виконавчих органів та, безпосередньо, дітей з обмеженими можливостями. Особливо це стосується сфери доступності у широкому сенсі (доступність до інформації, архітектурна доступність тощо) та

тих прав, які мають немайновий характер – право на честь і гідність, на недискримінацію, повагу до особистості.

У підрозділі 2.3. **«Форми і методи реалізації прав і свобод дітей з обмеженими можливостями в Україні»** досліджено теоретичну основу процесу правореалізації, її форм і методів. Форми та методи реалізації прав дітей з обмеженими можливостями розглянуті як можливості та повноваження, що їм належать на підставі спеціальних правових норм. Проаналізовано форми реалізації таких груп прав дітей з обмеженими можливостями: право на охорону здоров'я; право на житло; право на соціальне забезпечення; право на освіту; право на вільний розвиток особистості, культурний розвиток; право на вільне пересування; право на захист прав та інтересів дітей з обмеженими можливостями. Визначено проблеми, які виникають при реалізації кожної із зазначених груп прав та запропоновано можливі варіанти їх вирішення через запровадження інноваційних форм реалізації прав та свобод цієї категорії осіб.

Автор аналізує досвід та результати діяльності організацій, установ та служб м. Харкова та робить висновок про доцільність їх поширення на територію усієї України. Серед найбільш перспективних для поширення напрямів діяльності автор вказує, розвиток мережі відділень раннього втручання при дитячих поліклініках, інформаційного інтернет-ресурсу «Єдина соціальна мережа», муніципальної служби перевезення осіб з обмеженими можливостями на спеціально обладнаному транспорті «Інвотаксі» тощо. Визнано пріоритетними такі форми та методи реалізації прав дітей з обмеженими можливостями, як інклюзивна форма навчання (право на освіту), волонтерська діяльність (право на соціальну допомогу, спілкування, культурний та особистісний розвиток дитини), співпраця органів державної влади та місцевого самоврядування з будівельними компаніями (права на житло та безбар'єрне середовище), створення мережі центрів денного перебування, яке відповідає чинним міжнародним стандартам (право на соціальне забезпечення), служба перевезення осіб, які мають вади опорно-рухового апарату «Інвотаксі» (право на пересування), запровадження та розповсюдження адвокати (право на захист прав та інтересів), розповсюдження сурдоперекладу, забезпечення видання літератури «легкою мовою» (право на розвиток особливості).

Однією з найбільш ефективних форм реалізації прав дітей з обмеженими можливостями на сучасному етапі є діяльність громадських об'єднань, яка безпосередньо спрямована на створення сприятливих умов для найповнішої реалізації прав і свобод цієї категорії осіб.

У підрозділі 2.4. **«Гарантії реалізації прав і свобод дітей з обмеженими можливостями в Україні»** проведено аналіз системи гарантій реалізації прав та свобод досліджуваної категорії осіб як складової їх конституційно-правового статусу. Визначено, що система гарантій реалізації прав і свобод дітей з обмеженими можливостями включає в себе норми, принципи та вимоги, які забезпечують процес дотримання прав та законних інтересів цієї категорії осіб та виступають тими умовами і заходами, завдяки яким дана категорія осіб може

користуватися цими правами та свободами, охороняти їх та поновлювати у разі неправомірного порушення. Зокрема, досліджено класифікацію гарантій та їх розподіл на загальні (економічних, політичних та інших умов, які роблять права реальними) та спеціальні (юридичні), які в свою чергу можна поділити на національні (нормативна база країни) та міжнародні (система міжнародних актів, договорів). Низка нормативно-правових актів, досліджених у підрозділі 2.1 даної роботи, містить певний обсяг прав даної категорії осіб, які і є юридичними гарантіями, що дає держава. Зрозуміло, що для найповнішої реалізації прав і свобод дітей з обмеженими можливостями необхідні сприятливі умови – сталий економічний розвиток, політична та соціальна стабільність.

Охарактеризовано політичні, економічні, соціальні, ідеологічні складові гарантій та її взаємозв'язок. Зроблено висновок, що конституційні норми-принципи не підкріплюються системою загальних гарантій, задекларовані норми, які покликані забезпечити дітям з обмеженими можливостями повний соціальний захист, у багатьох випадках не мають втілення у життя через відсутність ідеологічних, економічних, політичних, соціальних умов для реалізації (гарантій) з боку держави. Це є причиною того, що формально такі діти мають широкий спектр прав, але користуватися можуть лише окремими. Зроблено висновок, що для втілення соціальних стандартів у реальне життя необхідні не лише заходи матеріально-економічного характеру, а й посилення відповідальності державних органів, посадових осіб за дії або бездіяльність, які ведуть до недотримання або порушення прав соціально незахищених верств населення, зокрема – дітей з обмеженими можливостями.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення важливого наукового завдання, що полягає у визначення особливостей конституційно-правового статусу дитини з обмеженими можливостями, його співвідношення із загальним правовим статусом людини і громадянина в Україні, а також обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства у даній сфері. За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Дитина з обмеженими можливостями – це особа до 18 років, яка через індивідуальні особливості, зумовлені вадами фізичного та/або психо-інтелектуального розвитку, повністю або частково втратила можливість брати участь у суспільному житті на рівні своєї вікової групи через існуючі бар'єри матеріального та нематеріального характеру (соціальні, архітектурні, ідеологічні, інформаційні тощо).

2. Конституційно-правовий статус дитини з обмеженими можливостями – закріплена Конституцією та іншими законами система соціальних та юридичних взаємозв'язків, яка визначає фактичне становище даної категорії осіб у суспільстві на конкретному етапі суспільно-політичного розвитку держави.

3. Виявлено особливості таких структурних елементів конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями, як правові норми, обов'язки, правосуб'єктність, юридична відповідальність.

4. У межах спеціального статусу «діти з обмеженими можливостями» виділено 6 субстатусів, які залежать від характеру та міри обмеження життєдіяльності (існування тих чи інших суспільних та життєвих бар'єрів), а також спеціальних потреб кожної із виокремлених нами під категорій (типологій), а саме: а) діти, які мають вади здоров'я (фізичні, психоінтелектуальні або комплексні), які суттєво не впливають на якість життя, причому, діти цієї підкатегорії не мають статусу «дитина-інвалід» через ті чи інші причини і обставини; б) діти з порушеннями фізичного здоров'я, не пов'язані з психоінтелектуальними, сенсорними порушеннями та порушеннями опорно-рухових функцій організму; в) діти, захворювання яких не обмежують психоінтелектуальний розвиток дитини, але уражують опорно-рухові функції організму; г) діти з порушеннями сенсорних функцій організму (обмеження зорового, слухового сприйняття); д) діти, які мають розлади психоінтелектуального характеру без обмежень рухових функцій організму; е) діти з порушеннями комплексного характеру, тобто з обмеженнями і психоінтелектуального, і фізичного здоров'я.

5. В результаті дослідження пам'яток права, конституційних актів, інших правових джерел минулих років виокремлено 5 історичних етапів становлення та розвитку прав даної категорії осіб: 1) від появи людства й до Середньовіччя - період (часи значного обмеження права на життя дітей взагалі та таких, які мають вади розвитку та розлади здоров'я зокрема); 2) з IX-X ст. – до кінця XVIII ст. – «релігійно-благодійницький» період, тобто ігнорування їх права на існування у суспільстві та тенденція до їх сегрегації (поміщення до монастирів, благодійних установ); 3) кінець XVIII – XIX ст. – «медико-соціальний» період, тобто визнання та закріплення прав дітей з обмеженими можливостями та поява наукового (в першу чергу - медичного) та соціально-правового інтересу до них; 4) кінець XIX – XX ст. – період «посилення можливостей» який характеризувався системними підходами щодо лікування та навчання вказаних дітей, зокрема через розвиток системи освіти, шкіл, притулків, надання спеціалізованої медичної допомоги тощо; 5) XXI ст. – період «рівних можливостей» – визнання рівності прав і свобод та створення інклюзивного суспільства.

6. Виявлено, що законодавство України враховує міжнародні стандарти. Проте в Україні існує необхідність проведення конструктивних державних реформ з метою формування дієвих правозахисного та правозастосовчого механізмів та переходу від медичної до інклюзивної моделі суспільства.

7. Визнано доцільність адаптації та запровадження позитивного досвіду таких країн, як Хорватії (активне використання адвокати, державна підтримка підтриманого самостійного проживання як альтернатива інституціям), Німеччини (відкриття дитячих садків, де дітей готують до відвідування загальних дошкільних дитячих закладів; підвищення рейтингу вишу, якщо там

навчаються студенти з обмеженими можливостями), Англії (всебічна підтримка та стимуляція проживання дітей з обмеженими можливостями у родинному середовищі; розвинуте інклюзивне навчання), Франції (кодифікований нормативний акт Кодекс сім'ї та соціальної допомоги), США (гарантованість отримання роботи для особи з обмеженими можливостями, розгалужена мережа професійної підготовки та працевлаштування, державна підтримка участі дітей даної категорії у житті суспільства, відвідування культурних, спортивних масових заходів тощо; багаторівнева та різногалузева відповідальність за недопущення випадків дискримінації за однакою інвалідністю; підтримка родин, які виховують дітей з обмеженими можливостями), Канади (поєднання навчання у спеціальній школі та в інклюзивній (за сумісництвом); державна компенсація витрат родини, пов'язаних із заходами щодо відновлення здоров'я дитини; вид соціальної послуги для батьків «перепочинок» (тимчасовий догляд за дитиною, допомога у побуті).

8. Значне розгалуження нормативно-правової бази, яка складає правову основу конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями, ускладнює їх реалізацію. Створення єдиного кодифікованого акту дозволило би уникнути дублювань, колізій та конфліктів правових норм у даній сфері.

9. Група прав та свобод дітей з обмеженими можливостями, як спеціального суб'єкту, умовно поділяються на підгрупи: 1) права на достатній життєвий рівень та соціальний захист; 2) права на охорону здоров'я; 3) права на житло, яке відповідає вимогам і потребам та на безперешкодне середовище; 4) права на освіту та професійне навчання; 5) права на розвиток особистості та на культурний розвиток; 6) право на працю; 7) права батьків (або осіб, що їх замінюють), які виховують дітей з обмеженими можливостями.

10. Форми реалізації прав дітей з обмеженими можливостями – це фактичні прояви використання ними передбачених конституційно-правовими нормами соціальних можливостей, які спрямовані на задоволення їх прав, свобод та законних інтересів. Методи, по суті, представляють собою сукупність певних алгоритмів дій спеціального суб'єкта, необхідних для належної реалізації права у тій або іншій формі.

11. Діяльність громадських організацій визнано як одну з найефективніших форм реалізації прав і свобод даної категорії осіб у багатьох сферах (освіта, реабілітація, соціалізація, захист прав дітей та батьків тощо).

12. Визнано доцільним запровадження деяких інноваційних форм реалізації прав і свобод дітей зазначеної категорії для забезпечення безперешкодного середовища через створення тактильної доступності для дітей з вадами зору (дублювання чеків, навчальної літератури, об'ємні зображення творів мистецтва), запровадження розгалуженої системи сурдоперекладу для дітей з вадами слуху, видання адаптованих книжок «легкою мовою» для дітей з інтелектуальними вадами, створення безперешкодного навколишнього середовища для дітей з вадами опорно-рухового апарату та комплексними вадами тощо.

13. Гарантії прав дітей з обмеженими можливостями є сукупністю об'єктивних та суб'єктивних факторів, направлених на реалізацію їх прав і свобод, усунення причин і перешкод неповного чи неналежного виконання і захист прав цих осіб від порушень. Поділяються на загальні та спеціальні.

14. Для ефективної реалізації прав і свобод дітей з обмеженими можливостями державі, як основному суб'єкту гарантій, необхідно:

а) створити єдиний кодифікований законодавчий акт щодо визначення прав, свобод та обов'язків осіб з обмеженими можливостями із виокремленням спеціального суб'єкту – дітей з обмеженими можливостями;

б) активніше залучати засоби масової інформації до проведення інформаційної політики щодо дітей з обмеженими можливостями всіх шести підкатегорій як рівноправних членів суспільства;

в) ввести посади консультантів (на громадських засадах) Уповноваженого з прав осіб з інвалідністю в Україні за напрямками з числа представників організацій, які опікуються реалізацією прав і свобод дітей з обмеженими можливостями;

г) при формуванні проекту бюджету України враховувати попередньо зібрані у регіонах дані щодо реальних потреб конкретних дітей з обмеженими можливостями для забезпечення реалізації їх спеціальних прав;

д) вжити заходи щодо створення дієвого механізму громадського контролю за дотриманням прав дітей з обмеженими можливостями через розширення повноважень недержавних громадських організацій.

Дисертаційне дослідження є теоретичною базою для подальших наукових досліджень конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Ніколаєнко Н.О. Інклюзивна освіта як гарантія права на освіту дітей з обмеженими можливостями / Н.О. Ніколаєнко // Право і безпека. – 2012. – № 3 (45). – С. 45-48.

2. Філіпська Н.О. Еволюція прав дітей з обмеженими можливостями / Н.О. Філіпська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – № 3-2. – Том 3. – С. 112-120.

3. Ніколаєнко Н.О. Система «підтриманого прийняття рішення» як запорука дотримання конституційних прав і свобод осіб з обмеженими можливостями / Н.О. Ніколаєнко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 4. – С. 52-59 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/4_2015/13.pdf

4. Філіпська Н.О. Проблеми реалізації прав дітей з обмеженими можливостями в Україні / Н.О. Філіпська // Прикарпатський юридичний вісник. – 2015. – № 3. – С. 64-68.

5. Николаенко Н.А. Особенности конституционно-правового статуса ребенка с ограниченными возможностями в Украине / Н.А. Николаенко // *Leges si Viata*. – 2015. - № 11/3. – С. 82-86 .

6. Ніколаєнко Н.О. Інклюзія як форма реалізації конституційного принципу рівності / Н.О. Ніколаєнко // Матеріали ІУ Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції «Сучасна наука: теорія і практика» (м. Київ, 27-28.06.2013) / Всеукраїнське громадське об'єднання «Нова Освіта». – К.: 2013. – С. 176-177.

7. Ніколаєнко Н.О. До питання про державні та соціальні механізми забезпечення прав дітей з обмеженими можливостями / Н.О. Ніколаєнко // Національні та міжнародні механізми захисту людини: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26.10.2013). – Х.: ХНУВС. – С. – 186-191.

8. Ніколаєнко Н.О. Досвід країн Європи щодо дотримання прав і свобод дітей з обмеженими можливостями / Н.О. Ніколаєнко // Юстиція, свобода і безпека як сфери європейської інтеграції України: матер. круглого столу (м. Харків, 03.03.2014). – Х.: Рейтинг, 2014. – С. 77-80.

9. Ніколаєнко Н.О. Права дітей з обмеженими можливостями та стан їх реалізації в Україні / Н.О. Ніколаєнко // Суверенність, незалежність, конституційність: становлення та розвиток Української держави: матер. II-ї наук.-практ. конф. (м. Харків, 12.06.2015). – Х.: ХНУВС, 2015. – С. 100-103.

10. Філіпська Н.О. Місце прав дитини з обмеженими можливостями у системі міжнародно-правових стандартів / Н.О. Філіпська // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Юридична наука та практика: виклики сучасних євроінтеграційних процесів» (Словацька Республіка, м. Братислава 27-28.11.2015). – Ужгород: Панєвропська висока школа. Факультет права, 2015. – С. 125-129.

11. Філіпська Н.О. Права дітей з обмеженими можливостями в Україні: до питання про механізми їх реалізації / Н.О. Філіпська // Zbiór artykułów naukowych «Panstwo i Prawo. Priorytetowe obszary nauki» (Polska, Zakopane, 29-30.11.2015). – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. – С. 29-31.

АНОТАЦІЇ:

Філіпська Н.О. Конституційно-правовий статус дітей з обмеженими можливостями. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2016.

Дисертація присвячена дослідженню конституційно-правового статусу дітей з обмеженими можливостями. Досліджено генезу прав та свобод даної категорії осіб. Проаналізовано структуру конституційно-правового статусу, його основні елементи, визначено специфіку його елементного складу. У рамках конституційно-правового статусу «дитина з обмеженими можливостями» виокремлено 6 субстатусів у залежності від характеру обмеження життєдіяльності. Досліджено міжнародно-правові стандарти забезпечення прав дітей з обмеженими можливостями та стан їх реалізації в Україні. На підставі аналізу світового досвіду з'ясовано можливості його запозичення та адаптації. Впорядковано та проаналізовано нормативно-правову базу, що регулює конституційно-правовий

статус, систематизовано права і свободи зазначеної категорії осіб. Досліджено стан та проблеми реалізації цих прав, запропоновано шляхи розв'язання виявлених проблем. Як результат аналізу системи гарантій прав цих дітей сформовано пропозиції щодо внесення змін у чинне законодавство України.

Ключові слова: діти з обмеженими можливостями, субстатус, інклюзія, індивідуальна програма реабілітації, безбар'єрне середовище, адвокати, інформаційна доступність.

Филипская Н.А. Конституционно-правовой статус детей с ограниченными возможностями. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2016.

Диссертация посвящена исследованию конституционно-правового статуса детей с ограниченными возможностями. Проведено исследование происхождения прав и свобод данной категории лиц. Проанализирована структура конституционно-правового статуса, его основные элементы, определена специфика его элементного состава. В рамках конституционно-правового статуса «ребенок с ограниченными возможностями» выделено 6 субстатусов в зависимости от характера ограничения жизнедеятельности. Исследованы международно-правовые стандарты обеспечения прав детей с ограниченными возможностями и состояние их реализации в Украине. На основании изучения мирового опыта определены возможности его заимствования и адаптации. Упорядочена и проанализирована нормативно-правовая база, регулирующая конституционно-правовой статус, систематизированы права и свободы данной категории лиц. Изучено состояние и проблемы реализации этих прав, предложены пути решения выявленных проблем. Как результат анализа системы гарантий прав этих детей сформированы предложения о внесении изменений в действующее законодательство Украины.

Ключевые слова: дети с ограниченными возможностями, субстатус, инклюзия, индивидуальная программа реабилитации, безбарьерная среда, адвокаты, информационная доступность.

Filipska N. Constitutional-law status of the children with disability. – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of the Sciences (Law) on the speciality 12.00.02 – constitutional law; municipal law. – Kharkiv's university of internal affairs. – Kharkiv, 2016.

The thesis is devoted to the research of constitutional and legal status of children with disabilities. The structure of constitutional and legal status has been analyzed; its elemental composition has been elucidated. The features of such elements as legal norms, legal personality, legal responsibility have been found out.

The author grounds the necessity of separating the category “children with disabilities” into 6 sub-categories (where each has the relevant sub-status): 1) children who actually have some (minor) health problems (physical, psychological and intellectual or complex), but having no status of “disabled child” for various reasons; 2)

children with impaired physical health not related to psychological and intellectual, sensory disorders and disorders of the musculoskeletal functions of the body; 3) children whose conditions do not limit the psychological and intellectual development of a child, but affect the musculoskeletal functions of the body; 4) children with impaired sensory functions of the body; 5) children with disorders of psychological and intellectual nature without limitation of motor functions of the body; 6) children with disabilities of integrated nature, i.e. limitation of both psychological and intellectual, and physical health.

Research of the genesis of the rights and freedoms of this category of persons allowed to single out five major historical periods of the formation and development of the rights of children with disabilities: from the emergence of humanity and to the Middle Ages – the period of opposition to the rights of children in general and those with malformations and disorders of health in particular; from the IX-X centuries – to the end of the XVIIIh century – “religious and charity” period; the end of XVIII – XIX centuries – “medical and social” period; the end of XIX – XX centuries – the period of “strengthening capacity”; XXI century – the period of “equal opportunities”.

International and legal standards for guaranteeing the rights of children with disabilities and the state of their implementation in Ukraine have been studied. Based on the analysis of the world experience the author has revealed the possibility of its borrowing and adaptation. The normative and legal base regulating the constitutional and legal status has been gradated and analyzed; the rights and freedoms of this category of people have been systematized and divided into 7 sub-groups (the right to an adequate standard of living and social protection; the rights to housing that meets the requirements and needs and to unimpeded environment; the rights to education and vocational training; the rights to personal development and the cultural development; the rights to work; the rights of parents (or persons substituting them) who up-bring children with disabilities).

The existing forms and methods of realizing the rights and freedoms of this category of persons and guaranteeing unimpeded environment have been researched. The author has suggested a number of innovative forms (providing access to information, “early intervention”), methods (adaptation of art works, “light language”) and guarantees of implementation (creation of a single codified act regulating the legal status of persons with disabilities, individualization of the items of the state and local budgets in this area, etc.) of the rights of this category of persons (taking into account their specific features). As a result of the analysis of the system of guarantees of these children’s rights the author has formed propositions for amending the current legislation of Ukraine.

Key words: children with disability, substatus, inclusion, individual program of rehabilitation, surroundings without barriers, advocacy, information accessibility.